

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Hus på Helgö

Herschend, Frands

Fornvännen 90:4, 221-228

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1995_221

Ingår i: samlraa.se

Hus på Helgö

Av Frands Herschend

Herschend, F. 1995. Hus på Helgö. (Houses at Helgö.) *Fornvännen* 90, Stockholm.

The article criticizes the documentation and the publication of the excavations at *Helgö* in Lake Mälaren. With this criticism in mind the author turns to an interpretation of a house structure on *Foundation Ia*. The house is compared with house V in *Dankirke* in southern Jutland and both are considered to be halls. The interpretation of the house at *Helgö* is supported by a series of find distribution maps.

Frands Herschend, Department of Archaeology, Gustavianum, S-753 10 Uppsala, Sweden.

I många år har det klagats på den uppläggning man valde att ge Helgöpublikationerna, dvs. på tanken att man genom en systematisk presentation av dokumentationsmaterialet efter anläggnings- och lösfyndsbeskrivningar skulle kunna sätta ett användbart analytiskt redskap i händerna på den vetenskapligt sinnade läsaren. För 20 år sedan hade jag tillfälle att i *Fornvännen* framhålla att en sådan uppläggning är otillfredsställande om man inte samtidigt gör en grundlig analys av kontextens kvalitéer – dess kulturhistoriska innebörd. Poängen i denna kritik var och är att analysen av kontextens kvalitéer färgar av sig på den källkritiska förståelsen av fyndomständigheterna, t. ex. de anläggningar man valt att strukturera dokumentationen i, och *vice versa* (Herschend 1974, fig. 1). Kort sagt man kan inte skapa ett dokumentationsmaterial så fullständigt att man kan överlåta tolkningen till en utomstående, i detta fall läsaren (Herschend 1974, s. 21).

Denna kritik hade ingen som helst effekt. Projektet utvecklade snarare ett nästan patetiskt ifrågasättande av fältarkeologens tolkande förmåga och gick så långt som till att prisa det metodologiska värdet av en projektmedarbetares utanförskap:

She did not herself take part in the excavation, so she could bring complete objectivity to her task and had no preconceptions. All of us who did participate in the excavation owe her much gratitude for attempting to interpret our sometimes confusing descrip-

tions of features and more or less complete sections. (Lamm 1984, p. 1.)

Kritiken tålde emellertid att upprepas i förbindelse med att man lärde sig hitta överplöjda husgrunder också i Mälardalen, ty i denna utgrävningssituation, där källmaterialets mångdimensionella struktur nöts ner till en huvudsakligen lättdokumenterad fläckig yta, är tolkning, dvs. tolkningen i fält, uppenbart A och O (Herschend 1989, s. 80 f.). När tolkningen sätts i centrum blir grävnings- och dokumentationsidealet från Helgö, om ett sådant överhuvudtaget funnits (Blidmo 1982, s. 62 ff.) och publikationsidealet, som det speglar sig i projektets första volymer, en katastrof.

Även om inga grävningar i dag bedrivs som på Helgös boplatsoområde under 1950- och 60-talet, så är det tillräckligt bekymmersamt att något av publikationsidealet finns kvar t. ex. inom Riksantikvarieämbetets uppdragsverksamhet, där en och annan rapport, ofta nog från en av tids- och penningbrist hårt pressad nödutgrävning, kan uppvisa Helgödrag, dvs. bristande tolkande diskussion och motsägelser i det systematiserade dokumentationsmaterialet (Olausson 1994). Att det inte är utgrävaren som skall lastas för detta är uppenbart (Olausson 1989 a, 1989 b). Det är i stället organisationen som hållit fast vid en standard som man tar till i en nödsituation, inte för att den är bra, utan beroende på att den är accepterad.

Om Helgö varit en järnåldersgård vilken

som helst, överodlad i en lätt sydvästslutning med ett impediment och några anonyma gravar i ryggen så hade skadan inte varit så stor. Men Helgö är en spännande plats, och kanske just i relation till detta faktum så illa medfaren rent fältarkeologiskt och publiceringsmässigt. Kanske är det också därför som platsen inom det arkeologiska kollektivet appellerat till en litet skuldbetonad känsla av att det måste finnas en bättre tolkning av dess grundläggande kontexter (Arrhenius 1988). Även hos Lundström (1988), som framhåller styrkan snarare än det problematiska i att Helgö kan tolkas på så många väsensskilda sätt, finns bidrag som andas frustration (se även Ramqvist 1991).

Det är inte för mycket sagt att Helgö för många skandinaviska järnåldersforskare är något av ett trauma och eponymboplatz för ett syndrom. Så också för mig som av och till plockar fram *Excavations at Helgö I och III* och ser närmare på *Foundation I*. Långtifrån ensam om detta (t. ex. Arrhenius 1988; Ramqvist 1991, s. 59) letar jag dessutom efter sådant som också andra söker, nämligen de husrester som ju måste finnas på terrasserna (se t. ex. Kaufmann 1995). Det är ett letande efter de grundläggande kontexterna, de som egentligen skulle ha analyserats fram under utgrävningen. Det säger sig självt att ingen med en sådan målsättning någonsin kommer längre än till projektets första volymer.

Nu tror jag mig så här efter 20 år ha hittat ett hus på terrassen – kanske två – av säkert flera. Att göra sådant troligt blir naturligtvis en fråga om att leda det obevisbara i bevis, och på nittioalet är min strävan nog litet patetiskt, men ändå: det troligaste huset är en tresättare (fig. 1, skuggade anläggningar). Dess västra gavel har varit lodrät, dess östra halvvalmad. Det är i och för sig möjligt att tänka sig båda gavlar halvvalmade och huset någon meter längre, men den valda västra gaveln verkar mest övertygande. Eldstaden, A 43, tillhör förmodligen huset. Det är inte lätt att upptäcka några väggstolphål, men i södra sidan kan det finnas något eller några. Varför skall man nu tro på att detta hus har funnits på platsen?

Först och främst måste man framhålla det stöd mönstret som helhet ger. Just mönstret är det man, så småningom, upptäcker när man

ser på utvikiningsplanschererna i *Excavations at Helgö I*, och stolphålen är överlag så djupa att planbilden skulle bestå även sedan flertalet anläggningar grävts bort. Det är med andra ord ett mönster från de överplöjda husgrundernas värld.

När man lämnar fixérbilden och går till resten av det publicerade dokumentationsmaterialet så tvingas man att självsvåldigt döpa om ett par gropar, A 32 och A 76, till stolphål. Det verkar, förvånande nog, inte alls orimligt att göra sådana basala omtolkningar eller preciseringar. Särskilt stolpparet A 73–75, som utgrävorna uppfattat som två gropar, stödjer idén om omtolkning. Dessa två anläggningar, som omsatts på det sätt man under järnåldern brukade sätta om stolppar i treskeppiga hus – nämligen genom parallellförskjutning av det primära paret, A 73–75, till det sekundära paret, A 74–76 – bäddar för en preciserande omtolkning. Inte minst när både det primära och det sekundära paret tycks innehålla stolpmärken eller rester av de svedda stolpar som en gång stod i hålen.

De publicerade beskrivningarna är ett tydligt exempel på att utgrävorna inte alltid varit i stånd att skilja grop från stolphål. Det kan naturligtvis också vara svårt eftersom många stolphål just är gropar tills de blivit insatta, dvs. tolkade, i ett större sammanhang.

Bläddrar man igenom anläggningsbeskrivningarna så går det inte att finna något exempel på en explicit tolkning av stolphål som bestående av en fylld grop och ett fyllt stolpmärke eller stolprester eventuellt omgivet av en stenkonung. Eftersom detta är ett mycket vanligt fenomen som med all sannolikhet också uppträder på Helgö, så behöver man med andra ord inte ta publikationens tolkningar av enstaka anläggningar *ad notam*.

Det ser ut att bara finnas två eldstäder på den yta som täcks av huset, likväl måste man fråga sig varför A 43 tillhör huset, men inte A 44 strax intill? Det beror på att A 44, att döma av anläggningsbeskrivningen, är en eldstad endast så till vida att den *kallas* eldstad. Dess proportioner för inte tankarna till en härd eftersom groppen är ca 95 cm i diameter och ca 70 cm djup och dessutom saknar skörbränd sten. Det senare är en allvarlig brist hos en eld-

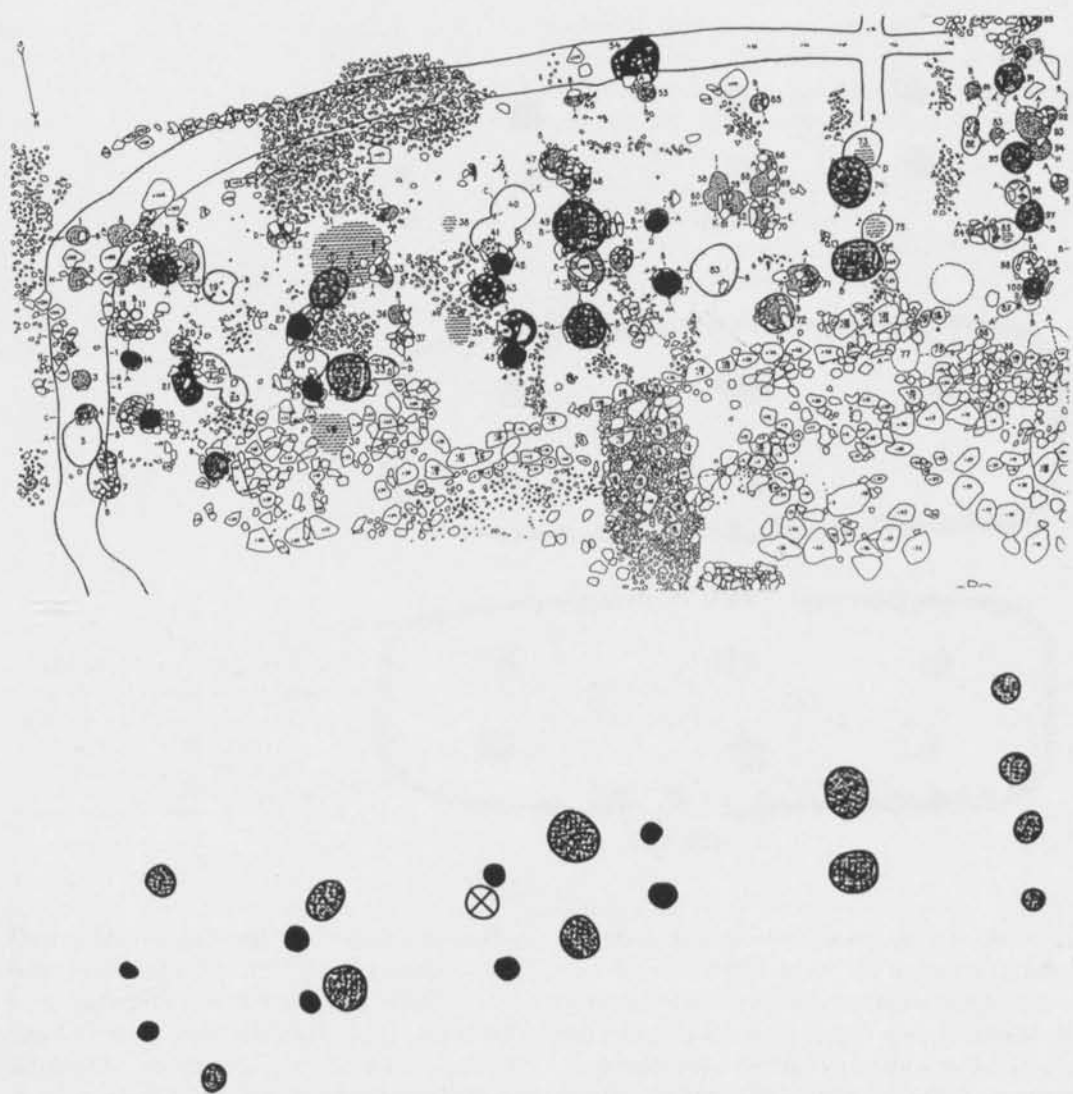

Fig. 1. Konstruktioner på *Foundation I a*. Skuggade anläggningar är hallen och fyllda anläggningar är eventuellt ytterligare ett hus. – Features on *Foundation I a*. Shaded features are the hall and filled features possibly yet another house.

stad, om den inte varit högst tillfällig, vilket å andra sidan dess dimensioner och udda proportioner talar emot. I beskrivningen av A 43 känner man däremot genast igen resterna av en eldstad, och således finns det bara *en* eldstad i huset. Det förhåller sig med andra ord så att den husplan som visas på figur 2 a är ganska oberoende av det publicerade dokumentationsmaterialet, eftersom beskrivningarna av anläggningarna både kan stödja och desavouera

den beskrivande arkeologens tolkning. Det är en svaghet.

Ett hus! Är det inte litet futtigt? Nog har det väl funnits flera, säkert ombyggda, hus på platsen? Kanske inget lika stort som det uttecknade (fig. 1, skuggade anläggningar), men ändå. Man skulle kunna tänka sig att stolpparen A 14–16, A 27–29, A 42–45 samt A 56–57 (fig. 1, fyllda anläggningar) tillhörde ytterligare en byggnad på terrassen. Vinkeln mellan de två

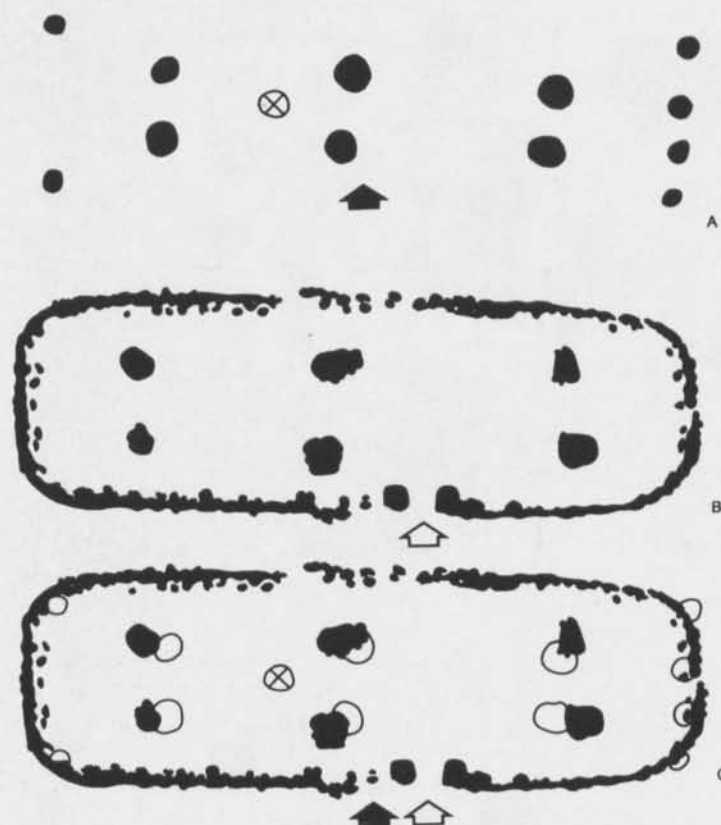

Fig. 2. (a) Helgöhuset. (b) Hus Vb i Dankirke. (c) Hus Vb i Dankirke projicerat på Helgöhuset. – (a) The house at Helgö. (b) House Vb in Dankirke. (c) House Vb in Dankirke superimposed upon the Helgö house.

uppsättningarna takbärande stolpar i de två möjliga husen är för övrigt ungefär densamma som mellan de stenrader som på något sätt tycks hänga ihop med husens långväggar. Det större huset framstår emellertid som det tydligaste mönstret och det är till detta som det är lättast att finna paralleller. Därmed lämnas det andra huset därhän trots att det metodiskt sett är otillfredsställande att bortse från en kontext som kan ha påverkat fyndsituationen.

Börjar man sina jämförelser med eldstaden i det stora huset (fig. 2 a), så kan det till en början tyckas att den borde ligga i diagonal-krysset mellan de fyra stolpar som omger härden, så som man nästan alltid finner det i södra Sverige eller Danmark.

Den planlösning man finner här, med en eldstad något förskjutet mot det ena stolparet, är emellertid ganska vanlig under järnåldern i Mälardalen (Olausson 1994; Reisborg 1994; Göthberg 1989). Detsamma gäller ga-

velkonstruktionerna. Den halvvalmade, med hörnstolpar (Ulväng 1992, s. 34 f.), finner man t. ex. i Klasro (Norr 1992) och i Signhildsberg (Hedman 1991, fig. 57), den raka (Ulväng 1992, s. 34 f.) t. ex. i Skäggesta (Göthberg 1989) och i Hagby (Lekberg 1993). Just blandningen uppträder bl. a. i Uppsala och Västmanland (Sundkvist 1994).

Själva fenomenet, *en tresättare*, leder vitt omkring till många ganska olika hus i Sydskandinavien (Tesch 1993 med litt; Herschend 1993; Sundkvist 1994), men om tresättare är vanliga, så är stolpsättningen på *Foundation Ia* ovanlig, eftersom dess dimensioner är mycket stora. Det betyder i sin tur att den grupp av hus, vari man skall leta efter paralleller, blir ganska liten. I just detta fall blir parallellen därtill intressant eftersom den innefattar mer än själva husplanen. Parallellen är den stora tresättaren med de rika fynden i Dankirke söder om Ribe (Hansen 1990). Figur 2 b visar husets sista fas och

huset är med all sannolikhet en hall (Herschend 1993).

Ingen kan säga att de två husen är identiska (fig. 2 c), men de påminner onekligen om varandra, trots att Helgöhuset är en aning kortare och kanske litet smalare, åtminstone vid gavlar, än huset från Dankirke i dess största variant. Variationen i avståndet mellan stolparna i stolpparen på Helgö, en variation som i sig själv är typisk, tyder emellertid på att detta hus varit bredast på mitten, varför båda husen i sina glansdagar lätt kan ha gett besökaren samma rumsliga intryck. Egentligen bör det inte förvåna att överklassen i Sydsandinavien och längs Nordskandinavien kuster kring år 500 e. Kr. hade samma arkitektoniska grunduppfattning om samhällets representationsbyggnader. De hade, som det t. ex. framgår av bidragen i *Samfundsorganisation och regional variation* (Fabeck & Ringtved 1991), mycket annat som förenade dem.

Det är i första hand glasfynden som, utöver likheterna i arkitektur, gör det värt att jämföra husen, och av detta material framgår att Dankirkehuset är äldst (Lund Hansen 1983; Hansen 1990; Arrhenius 1961, s. 181 f., Näsman 1984, s. 72 ff., 1986 s. 67 f. och 80). Härpå tyder även den raka gavelkonstruktionen i Helgöhuset som kan betraktas som yngre än de halvvalmade i Dankirke. Även bristen på guldgubbar i Dankirke kan tyda på en tidigare datering av detta hus.

Mycket talar som nämnts för att Dankirkehuset är den friliggande hallen på en stormannagård (Herschend 1993), men det betyder knappast att huset varit en festhall utan snarare en hövding eller storbondes kombination av privat och officiellt rum, skilt från gårdens självförsörjningsekonomi.

Det är bristen på kännedom om fyndspridningen i dessa stora och spatiösa hus som gör det svårt att tolka dem, men det tycks ändå som om fyndgrupperna guldgubbar, glas, vapen, brynen, vävtyngder och täljknivar är uttryck för den blandning av trosföreställningar, lyx, makt och hemslöjd eller »husflit» som präglar hallen i Borg (Herschend 1993, fig. 14), Dankirke (Hansen 1990), Eketorp-II (Herschend 1993, fig. 15), Slöinge (Rosengren 1994; Lundqvist 1995) och Dejbjerg (Hansen

1993), och som skiljer livet i hallen från gårdens ursprungliga köksboende (Onsten 1992, s. 45 ff.).

Om man nu kan godta att den föreslagna husplanen finns, så har också förutsättningarna för att göra spridningsbilder över några hallintressanta fyndkategorier ändrats högst väsentligt, ty tror man på huset, så går det att göra spridningskartor över funktionsindikerande fynd och relatera dem till en någorlunda rimlig vägglinje snarare än en ungefärlig »foundation»-begränsning. Huset sträcker sig dessutom något längre mot väster än den gängse begränsningen på *Foundation Ia* (*Excavation at Helgö III*, fig. 61–68), ett förhållande som på ett klagörande sätt skärper skillnaden mellan *Foundation Ia* och *Ib*. Det säger sig självt att risken för kontaminering, och sekundär förflyttning av artefaktmaterialet, är stor. Därför måste spridningsmönstret, oberoende av om man söker en källkritisk eller kulturhistorisk tolkning, vara mycket entydigt, om det skall kunna tolkas.

Det är påtagligt att det finns två koncentrationer av fynd i huset (fig. 3 a–d), så som man mot bakgrund av Lundström 1970 kunde vänta. Det finns å andra sidan en väsentlig skillnad mellan innehållet i dessa spridningar, eftersom guldgubbar och vapen utesluter varandra (fig. 3 b). Även vävtyngder tycks begränsade till samma del av huset som guldgubbarna (fig. 3 c).

Det betyder att vävtyngder, brynen och täljknivar hör ihop i husets östra del (fig. 3 c) medan vapen, knivar och brynen skall ses som ett enhetligt komplex i dess västra del (fig. 3 b, c). I båda aktivitetsområdena i huset är det glasskärvorna som dominerar. Figur 3 a karterar de igenkännbara fragmenten av reticellaglas, snabel- och spetsbägare, vilka blandas i båda spridningarna samtidigt med att mellan 20 och 30 procent av de tre skärvtyperna ligger inom husets väggar.

Naturligtvis ligger blott ett fåtal fynd *in situ* och många har, av aktiviteter som också kan ha avsatt helt ovidkommande fynd, transporterats bort från det område som karterats. Fyndspridningens enkla struktur tyder dock inte på att sentida aktiviteter haft något avgörande inflytande, även om man kan anta att fynden i

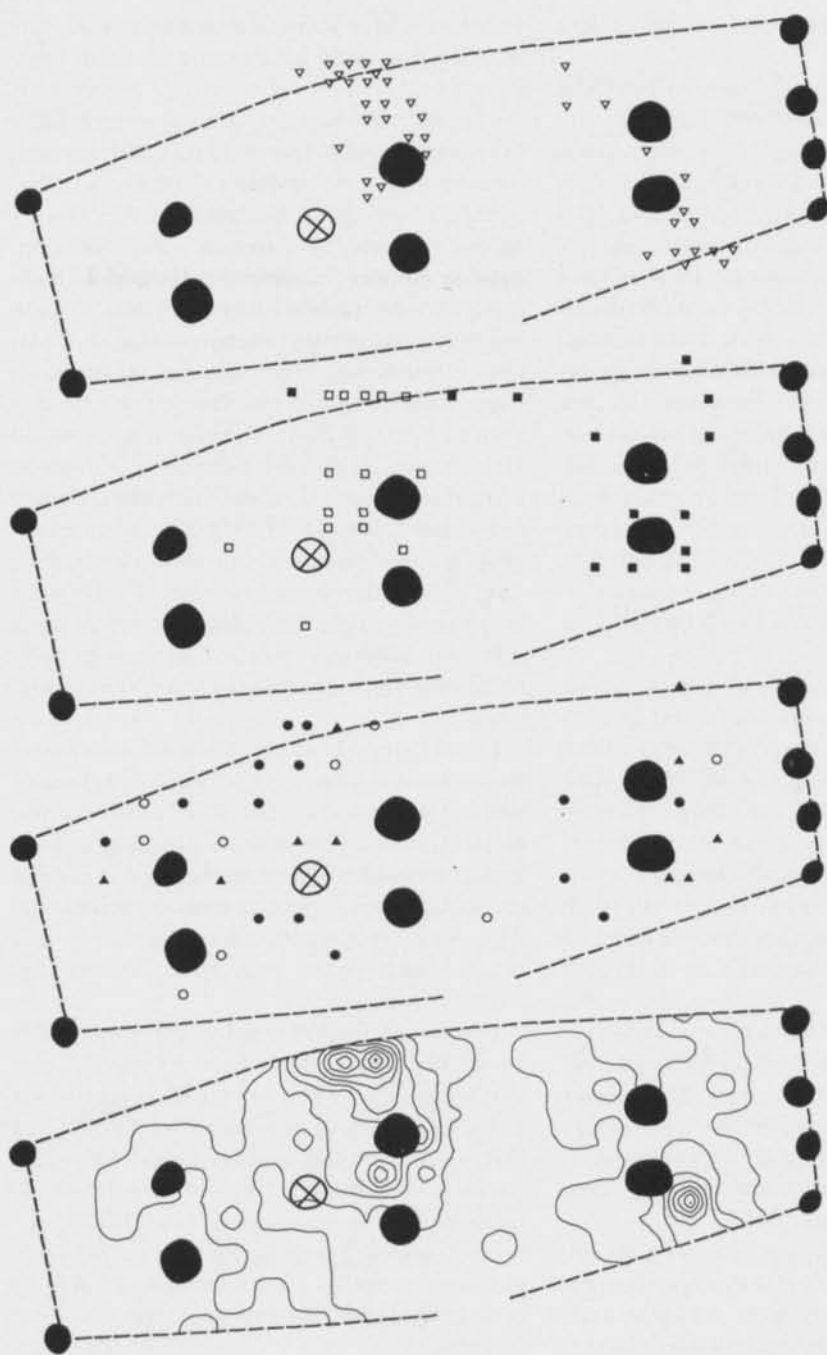

Fig. 3. Fyndspridningar i hallen på *Foundation 1a* på Helgö. (a) Fragment av reticellaglas, snabel- och spetsbägar, öppen triangel. (b) Guldgubbar, öppen kvadrat; vapen, fylld kvadrat. (c) Knivar, fylld triangel; vävtyngder, ring, brynen, prick. (d) Isarithmkarta över fyndspridningens tyngd. Den första isarithmiska kurvan markerar områden med minst ett fynd per m^2 . Den fyndrikaste kvadratmeter innehåller 8 fynd och hela huset ($125 m^2$) 90 fynd. – Find distribution in the hall on *Foundation 1a* at Helgö. (a) Fragments of filigree glass, claw- and cone beakers, open triangle. (b) Gold nuggets, open square; weapons, filled square. (c) Knives, filled triangle; loom-weight, a ring; whetstones, a dot. (d) Density map of the find distribution. The first isarithmic curve marks areas with at least 1 find per m^2 . The most dense square metre contains 8 finds, and the whole house ($125 m^2$) 90 finds.

den lågtliggande norra sidan av husets västra del är överrepresenterade. Fyndspridningen styrker med andra ord tolkningen av huset som den äldre järnålderns hall även om det övergivits under yngre järnålder. Fyndspridningen tycks dessutom visa att det finns två grupper av människor som vistats i byggnaden (fig. 3 d): dels de som håller till i östra sidan och som befinner sig mitt i hallen som vardags- och representationsrum med ideologisk, kultisk förankring utan att betona den vapenföre mannens makt, dels de som håller till i den västra delen, som just är de väpnade männen. Det förefaller således sannolikt att det är storbonden eller hövdingen som med sin familj huserar i öster, medan hans huskarlar och följeslagare eller hjältar-på-besök håller till i husets västra del. Den östra delen av huset speglar ett permanent boende, men i den västra delen kan man tänka sig att boendet varit av mer tillfällig natur. Hövdingen behöver inte ha haft någon hird, men det är anmärkningsvärt att han delat på sitt förråd av glas, om inte just glaset relativt ofta kommit till användning i två något skilda sammanhang. Det verkar dessutom bestickande att fyndspridningarnas tyngdpunkt, som uttryck för vilka som vistats i husets olika delar, ligger lågt i norr och litet perifert i den ena delen av huset och högt i söder i den andra och mer centrala delen. Hur man än vill uppfatta skillnaden, så verkar den vara uttryck för någon sorts medveten polarisering i huset. Kanske skall det också ses som typiskt att rika glasfynd hör ihop med husens sidoskepp eller områden strax intill väggarna. Så är det i Borg i Lofoten (Munch & Johansen 1988), och kanske i Dejbjerg (Hansen 1993) och i Dankirke (Hansen 1990). Mycket tyder på att koncentrationerna av stora glasskärvor längs väggarna, i väggrännor och i stolphål är resultatet av att husen blivit vandaliserade och glaset avsiktligt krossade på hyllor och i skåp.

Väljer man att tro på tolkningen av huset på *Foundation 1a*, så har man skaffat sig ytterligare ett argument för att överklassen i folkvandringstidens Skandinavien hade mycket likartade kulturideal och det är särskilt trevligt att salsbyggnaden i det sammanhanget framstår som något mer, och mer komplext, än det

mjödhus där sagans storvulna och talträngda hjältar trivdes så bra.

Sett på litet håll måste man emellertid erkänna att tolkningar av *Foundation 1a* alltid blir ganska spekulativa och man kan inte frigöra sig från tanken att den enda anledningen till att det går att hitta paralleller till kontexten *Foundation 1a*, står att finna i tolkningarna av jämförelsematerialet. Helgödokumentationen är med andra ord i många stycken passiv och formbar allt efter tycke och smak. Det måste därför också påpekas att den tolkning som framförts här inte alltid går ihop med andra tolkningar. Det hus som Arrhenius (1988), inte minst mot bakgrund av fosfaternas fördelning på terrassen, har argumenterat för, måste t. ex. vara en äldre konstruktion än den som diskuterats här. Det är inte självklart att det förhåller sig så, och det är inte troligt att dokumentationsmaterialet kan avgöra frågan.

Just på grund av sin formbarhet måste Helgö med jämna mellanrum tas upp till diskussion, ty det är viktigt att publikationen aldrig får status av ett oberoende material till belysning av det som en gång var projektets målsättning, nämligen: struktur och förändring i det svenska samhället, under det första årtusendet av vår tideräkning, särskilt med hänsyn till förhållandena i Mellansverige.

Referenser

- Arrhenius, B. 1961. Summary concerning glass. I: *Excavations at Helgö I*. Stockholm.
- 1988. Helgö as a border post between Uppland and Södermanland. *Acta Archaeologica* vol. 59, 1987. København.
- Blidmo, R. 1982. Helgö. Husgrupp 3. En lokalkorologisk metodstudie. *Stockholm Studies in Archaeology* 4. Stockholm.
- Excavations at Helgö I-XII*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Fabech, C. & Ringved, J. 1991 (ed.). *Samfundsorganisation och regional variation*. Højbjerg.
- Göthberg, H. 1989. Järnåldershus i sydvästra Uppland. *Tor* 22, 1988-89. Uppsala.
- Hansen, H. J. 1990. Dankirke. Jernalderboplads og rigdomscenter. *Kuml* 1988-89. Højbjerg.
- Hansen, T. E. 1993. Glashus. *Skalk* 1993 Nr 5. Højbjerg.
- Hedman, A. 1991. Platåhus. *Fornsigtuna. En kungsgårds historia*. A. Allerstam ed. Upplands Bro.
- Herschend, F. 1974. I det arkæologiske hus. *Fornvænnen*. Stockholm.

- 1989. Changing houses. Early medieval house types in Sweden 500 to 1100 AD. *Tor* 22. Uppsala.
- 1993. The origin of the hall in southern Scandinavia. *Tor* 25. Uppsala.
- Kaufmann, I. 1995. Helgö husgrupp 2. En analys av bebyggelsespåren. C-uppsats från arkeologiska institutionen, Umeå universitet. Umeå.
- Lamm, K. 1984. Preface. Excavations at Helgö IX. *Finds, features and function*. Stockholm.
- Lekberg, P. 1993. *Hagby s:2 och 8:1, Tillinge sn, Uppland*. Tryckta rapporter från arkeologikonsult AB nr 8, 1993. Upplands Väsby.
- Lindblad, E. 1994. *Kärsta*. Tryckta rapporter från arkeologikonsult AB nr 4, 1994. Upplands Väsby.
- Lund Hansen, U. 1983. Dankirke. Gläser. *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* 5/3-4. Berlin.
- Lundqvist, L. 1995. Gubber og graneter. *Skalk* 1995: 1. Højbjerg.
- Lundström, A. 1970. Chapter 10. Find frequency. *Excavations at Helgö III*. Stockholm.
- 1988 (ed.). *Thirteen studies on Helgö*. Museum of national antiquities, Stockholm studies 7. Stockholm.
- Munch, G. S. & Johansen, O. S. 1988. Borg i Lofoten – An inter-Scandinavian research project. *Norwegian Archaeological Review* vol. 21: 2. Oslo.
- Norr, S. 1992. *Fälltarkeologi på 90-talet: teori, metod och praktik*. Tryckta rapporter från arkeologikonsult AB nr 6, 1992. Upplands Väsby.
- Näsman, U. 1984. *Glas och handel i senromersk tid och folkvandringstid*. Uppsala.
- 1986. Vendel Period glass from Eketorp-II Öland, Sweden. *Acta Archaeologica* vol. 55, 1984. København.
- Olausson, M. 1989 a. Uppländska grophus från äldre järnålder. *Laborativ arkeologi* 3 1988. Stockholm.
- 1989 b. Kyrklägdan – en tusenårig gårdshistoria. *Arkeologi i fjäll, skog och bygd*. 2. *Järnålder-medeltid*. Östersund.
- 1994. Skavsta. Två gårdar med gravfält från äldre järnålder vid Nyköpings flygplats. *Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Rapport UV* 1992: 6. Stockholm.
- Onsten, A. 1992. Eldstad och bostad. CD-uppsats från arkeologiska institutionen, Uppsala universitet. Uppsala.
- Ramqvist, P. 1991. Helgö – unikt handelscentrum eller vanlig bondgård? *Fornvännen* 85. Stockholm.
- Reisborg, S. 1994. En husgrund från Nibble, Ösmo Södermanland. *Tor* 26. Uppsala.
- Rosengren, E. 1994. Slöingeprojektet 1994. *Halland. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Hallands län*. Årg. 77. Halmstad.
- Sundkvist, A. 1994. Hus och rum från järnåldern. *Tor* 26. Uppsala.
- Tesch, S. 1993. *Houses, farmsteads and long-term change*. Uppsala.
- Ulväng, G. 1992. Mälardalens hustyper. C-uppsats från arkeologiska institutionen, Uppsala universitet. Uppsala.